

เครื่องจักสานพนัสนิคม

- (1) เลขที่คำขอ 48100012 ทะเบียนเลขที่ สข 5 3100033
- (2) วันที่ยื่นคำขอ 26 สิงหาคม 2548 วันที่ขึ้นทะเบียน 26 สิงหาคม 2548
- (3) ผู้ขอขึ้นทะเบียน นายคมกฤษ บริบูรณ์
ที่อยู่ 36 ถนนอินทอาษา ตำบลพนัสนิคม อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี 20140
- (4) รายการสินค้า เครื่องจักสาน

(5) คุณภาพ ชื่อเสียง คุณสมบัติหรือคุณลักษณะเฉพาะของสินค้า

คำนิยาม

เครื่องจักสานพนัสนิคม เป็นการจักสานไม้ไผ่ที่เกิดจากภูมิปัญญาที่ผสมผสานระหว่างเผ่าพันธุ์ ลาว ไทย จีน ในเมืองพนัสนิคม ในการเตรียมเส้นตอกสานและการจักสานผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่ด้วยมือที่สืบทอดกันมาจนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยการจักสานผลิตขึ้นในอำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

ลักษณะของสินค้า

- ลวดลาย พิกุลร่วง พิกุลลายไทย พิกุลดาวล้อมเดือน พิกุลดอกบัว พิกุลลายดอกแหวน
- รูปทรง เป็นจักสานที่ผลิตจากไม้ไผ่มีทั้งรูปทรงแบบดั้งเดิมหรือรูปทรงแบบประยุกต์ เช่น กระเป๋า ฝาชี ตะกร้า เป็นต้น

กระบวนการผลิต

วัตถุดิบ

(1) แหล่งวัตถุดิบ

(1.1) วัตถุดิบในพื้นที่ หมายถึง วัตถุดิบในอำเภอพนัสนิคม อำเภอบ่อทอง และ อำเภอกะเจันท์ ซึ่งแต่เดิมอำเภอบ่อทอง และ อำเภอกะเจันท์ อยู่ในเขตอำเภอพนัสนิคม

(1.2) วัตถุดิบนอกพื้นที่ หมายถึง วัตถุดิบที่ได้มาจากแหล่งอื่น นอกเหนือจากพื้นที่ในเขตอำเภอพนัสนิคม อำเภอบ่อทอง และ อำเภอกะเจันท์

(2) ไม้ไผ่

(2.1) ไม้ไผ่หนวล จากจังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด มีคุณภาพดีเนื่องจากความชุ่มชื้นของพื้นที่ซึ่งโดยธรรมชาติจะขึ้นอยู่ตามเชิงเขาใกล้น้ำตก ในกรณีที่มีปลูกต้องมีระบบการจัดการที่ดี อายุที่เหมาะสมในการใช้งาน 2-3 ปี

(2.2) คุณลักษณะไม้ไผ่หนวล ปล้องยาว ผิวละเอียดเนียน เนื้อเหนียวและอ่อนสามารถจักเป็นเส้นตอกได้ง่าย

(3) หวายหอม โดยธรรมชาติเนื้อละเอียด ผิวมันเนียน

(4) สีย้อมเส้นตอก คือ สีธรรมชาติหรือสีสังเคราะห์ที่มีคุณภาพดี หลังการย้อมต้องล้างทำความสะอาดเส้นตอก

กรรมวิธี

(1) การจัดเตรียมเส้นตอก

(1.1) คัดอายุของไม้ไผ่หนวลอยู่ในช่วง 2-3 ปี

- ขนาดความยาวของปล้องช่วง 80 เซนติเมตร – 150 เซนติเมตร
- ตัดข้อขุดผิวนำไปต้มน้ำเดือดประมาณ 2 ชั่วโมง (สำหรับตอกแบน)หรือย่างพอประมาณ (สำหรับจักตอกตะแคง)

(1.2) การจักตอกมี 2 ชนิด คือ

- จักตอกแบน เป็นการจักที่ซอยตามเนื้อไม้ให้มีขนาดบางเท่ากัน โดยใช้มีดที่มีความคมใช้เพียงสองส่วน คือ ผิวไม้ และ ใต้ผิวไม้

- จักตอกตะแคง เป็นการจักซอยเป็นส่วบางๆ โดยติดผิวไม้ทุกเส้นตอก ขูดเส้น ชักเลียด และลบเหลี่ยมเม็ดแดง

(1.3) สีย้อมเส้นตอก ใช้สีธรรมชาติหรือสีสังเคราะห์ที่มีคุณภาพดี หลังจากการย้อมต้องล้างทำความสะอาดเส้นตอก

(1.4) ส่วนที่เป็นเนื้อไม้ให้หามาตรการป้องกันมอดและแมลงที่เหมาะสม เช่น การหมักในน้ำสะอาดประมาณ 7 วัน เป็นต้น

(1.5) นำเส้นตอกตากแดดให้แห้งสนิท

(2) ขั้นตอนที่ 1 การจักสานขึ้นลายพิกุลพื้นฐาน

(2.1) เริ่มจากการขัดลายพื้นฐาน เช่น ลายเฉลว 6 เส้น เพื่อยอนลายพิกุล หรือขึ้นลายขัดเพื่อสานลายขัดยกดอก โดยยกบางเส้นข่มบางเส้นตามจินตนาการของผู้จักสาน

(2.2) การจักสานลายขัดมีวิธีการโดย ตั้งตอกยืน(ตอกซัง) จากนั้นใช้ตอกสานเส้นแบนและเลือกยกบางเส้นข่มบางเส้นเพื่อให้เกิดลวดลายตามจินตนาการของผู้จักสาน

(2.3) การจักสานลายไหล มีวิธีการโดย ตั้งตอกยืน(ตอกซัง) จากนั้นใช้ตอกสานเส้นกลม 3 เส้นไขว้ และเลือกยกบางเส้นข่มบางเส้นเพื่อให้เกิดลวดลายตามจินตนาการของผู้จักสาน

(2.4) ลายพิกุลทุกลายต้องใช้วิธีการจักสานพื้นฐานโดยใช้ตอกสานเส้นแบน ดังนี้

(2. 4.1) ขึ้นลายเฉลว 6 เส้น(ตาชะลอม) เป็นพื้นฐาน

(2.4.2) ใช้เส้นตอกเรียกว่าเส้นตอกยอน 3 เส้นยอนขึ้นฐานดอก โดยมีไม้รองดอกเพื่อสร้างความสม่ำเสมอของดอกให้แน่นเด่น

(2.4.3) ยอนยอดดอก 3 เส้น

(3) ขั้นตอนที่ 2 การจักสานลายพิกุล เฉพาะลายที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองพนัสนิคม ลายพิกุลร่วง ลายพิกุลลายไทย ลายพิกุลดาวล้อมเดือน ลายพิกุลดอกบัว และ ลายพิกุลลายดอกแหวน มีขั้นตอนดังนี้

(3.1) ลายพิกุลร่วง วางดอกโดยมีช่องว่างรอบดอก

(3.2) ลายพิกุลลายไทย วางดอกโดยมีช่องว่างรอบดอกมีเส้นพาด 4 ด้านรอบดอก

(3.3) ลายพิกุลดาวล้อมเดือน วางดอกโดยมีช่องว่างรอบดอกมีเส้นพาด 6 ด้านรอบดอก ยอนตานนอก

(3.4) ลายพิกุลดอกบัว วางดอกโดยมีช่องว่างรอบดอกมีเส้นพาด 6 ด้านรอบดอก ยอนตาใน

(3.5) ลายพิกุลลายดอกแหวน วางดอกชิดติดกัน สลับดอกตามแนวทแยงโดยใช้เส้นพาดตอกกลมแทนตอกยอน

การบรรจุหีบห่อ

รายละเอียดบนฉลากสินค้าให้ประกอบด้วยคำว่า “ เครื่องจักสานพนัสนิคม ”

(6) ความสัมพันธ์ระหว่างสินค้ากับแหล่งภูมิศาสตร์

ลักษณะภูมิประเทศ

อำเภอพนัสนิคมเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดชลบุรี อยู่ห่างจากจังหวัด 22 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 572 ตารางกิโลเมตร เป็นที่ลาดจากทางด้านทิศใต้สู่ทิศเหนือ ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ทิศใต้เป็นที่เนินสูงมีป่าเขา มีแร่ธาตุบ้างเล็กน้อยเหมาะแก่การทำไร่ไถนา ทำนา ปลุกมันสำปะหลัง พืชเมืองส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม หลักจากนั้นก็ใช้เวลาที่เหลือทำเครื่องจักสาน

ประวัติความเป็นมา

พนัสนิคมเป็นเมืองโบราณที่เคยรุ่งเรืองเมื่อประมาณ 1,000 ปีมาแล้ว เป็นเมืองที่มีไม้ไผ่อยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ ครั้นถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ได้มีพระราชองค์การสถาปนาเรียก เมืองพนัสนิคม ซึ่งแปลว่า หมู่บ้านใหญ่ในป่า และสมัยนี้เองท้าวทุม(พระอินทอาษา) เป็นผู้นำชาวลาวมาตั้งชุมชนซึ่งชาวลาวมีความคุ้นเคยและสานผลิตภัณฑ์จักสานจากไม้ไผ่มาตั้งแต่ต้นแล้ว จึงนำไม้ไผ่ในเมืองพนัสนิคมมาสร้างสรรค์เป็นงานจักสานนานาชนิดนอกจากนี้ยังมีชุมชนคนไทยและคนจีนรวมอยู่ด้วยซึ่งทั้งสามเผ่าพันธุ์สานผลิตภัณฑ์จักสานไว้ใช้ในเรื่องการดำรงชีวิตประจำวันและสืบทอดกันมาจนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาคใหม่เป็น มณฑล จังหวัด อำเภอ ตำบลและหมู่บ้าน โปรดเกล้าฯให้เมืองพนัสนิคมเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดชลบุรี เมื่อปี พ.ศ.2447

ต่อมา พ.ศ.2521 สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถทรงเล็งเห็นความสำคัญของเครื่องจักสานไม้ไผ่เมืองพนัสนิคม จึงได้มีพระราชประสงค์ให้มีการพัฒนาฝีมือของจักสานไม้ไผ่ โดยได้มอบหมายให้นายวิญญู อังคนารักษ์ อธิบดีกรมการปกครองในสมัยนั้น จึงสืบหาคนเก่งด้านจักสาน ขณะนั้น นายจรวบ บริบูรณ์ นายกเทศมนตรีพนัสนิคม และคุณปราณี บริบูรณ์ ภรรยาเป็นผู้รับภาระดำเนินงานตามโครงการได้ค้นพบ นางกิมย้ง คำแพง ชาวตำบลทุ่งขวาง อำเภอพนัสนิคม เป็นช่างฝีมือที่สามารถจักสานกระเป๋ากุญแจละเอียดได้ จึงให้นางกิมย้ง เป็นผู้สอนให้ผู้สนใจพัฒนาฝีมือการจักสานและใช้บ้านพักเป็นสถานที่เรียนรู้ ผู้ที่ฝีมือดีจะถูกคัดเลือกให้เป็นวิทยากรในโครงการต่อไป เพื่อเป็นการอนุรักษ์ช่างฝีมือให้ยืดอกอาชีพจักสานต่อไปมิให้สูญหายไปจากท้องถิ่น จนถึงปัจจุบันอาชีพจักสานกลายเป็นอาชีพหลัก เป็นสินค้าส่งออกที่ผ่านการตรวจสอบอย่างละเอียดก่อนส่งจำหน่ายมูลนิธิศิลปาชีพ ร้านจิตรลดา และต่างประเทศ ให้แก่ผู้สนใจนิยมนงานจักสานไม้ไผ่ที่ละเอียดและมีฝีมือประณีต

(7) ขอบเขตที่ตั้งแหล่งภูมิศาสตร์

ขอบเขตการผลิตเครื่องจักสานพนัสนิคม ตั้งอยู่ที่อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ซึ่งแบ่งพื้นที่ออกเป็น 19 ตำบล 185 หมู่บ้าน และ 1 เทศบาล 7 ชุมชน รายละเอียดตามแผนที่

(8) เงื่อนไขที่นายทะเบียนกำหนดตามมาตรา 15

- (1) จัดให้มีระบบการตรวจสอบและควบคุม ทั้งกระบวนการผลิต ในระดับผู้ผลิต และระดับจังหวัด
- (2) จัดให้มีการขึ้นทะเบียนสมาชิกผลิต และผู้จำหน่าย ที่ประสงค์จะขอใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เครื่องจักสานพนัสนิคม
- (3) ผู้ขอขึ้นทะเบียนต้องจัดทำคู่มือการปฏิบัติงาน สำหรับสมาชิกผู้ขอใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เครื่องจักสานพนัสนิคม

(9) การพิสูจน์แหล่งกำเนิด

- (1) เครื่องจักสานพนัสนิคมจะต้องมีการกรรมวิธีในการจักสานเมืองพนัสนิคม ตามแบบฉบับภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาในเขตพื้นที่อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี
- (2) กระบวนการผลิตจะต้องได้ผ่านการควบคุมตรวจสอบ คือ มีการขึ้นทะเบียนสมาชิกผู้ผลิต เครื่องจักสานพนัสนิคม รวมทั้งต้องมีเอกสารกำกับเพื่อการตรวจสอบย้อนกลับได้
